

Валентин Толочко

Доктор фармацевтичних наук, професор, завідувачий кафедрою управління та економіки фармації Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету

Юлія Медведєва,

Кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри управління та економіки фармації Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету + ФОТО

Вивчення досвіду Європейського Союзу щодо боротьби з фальсифікованими лікарськими засобами, які реалізуються через інтернет-аптеки

В Україні на сьогодні діяльність інтернет-аптек заборонена. Але враховуючи закордонний досвід, протидіяти поширенню інтернет-аптек дуже складно. Тому на особливу увагу заслуговує досвід ЄС щодо легалізації та регулювання роботи інтернет-аптек та боротьби з фальсифікованими ЛЗ, які реалізуються через інтернет-аптеки.

Первинне завдання держави у фармацевтичній сфері та головна мета контролю обігу лікарських засобів (ЛЗ) є забезпечення їх ефективності та безпеки. В Україні, як і в більшості держав, система та механізм контролю якості та безпеки ЛЗ напрацьовувався десятиліттями. При цьому враховувалися як власний досвід, так і досвід передових країн, що в комплексі дає можливість розвивати систему контролю якості ЛЗ. Зважаючи на незначний досвід роботи вітчизняних інтернет-аптек, які працюють всупереч законодавству, є актуальним вивчення досвіду європейських країн у регулюванні цього виду діяльності та створенні системи забезпечення якості та безпеки ЛЗ, які реалізуються через європейські інтернет-аптеки.

Згідно з Директивою Європарламенту та Ради ЄС 2001/83/ЄС від 06.11.2011 р.,

головна складова розвитку фармацевтичного ринку – його соціальна спрямованість, тобто охорона здоров'я населення.

Вищезазначене потребує вирішення однієї з серйозних проблем світового фармацевтичного ринку, яка негативно впливає на здоров'я населення і призводить до тяжких наслідків. А саме – розповсюдження контрафактної і фальсифікованої медичної та фармацевтичної продукції. Наприкінці 1990-х - початку 2000-х років ця проблема вважалася актуальною здебільшого для країн, де була відсутня або дуже слабка нормативно-правова база, що не дозволяло належним чином контролювати та забезпечувати якість ЛЗ. Але зараз через те, що система дистрибуції ускладнюється та стає багатоканальною, фальсифікована й контрафактна

фармацевтична продукція проникає навіть на фармацевтичний ринок країн ЄС та США, де система регулювання якості ЛЗ традиційно вважається чітко побудованою і досить жорсткою.

Найчастіше фальсифіковані ЛЗ незаконно реалізуються через мережу Інтернет, і з кожним роком обсяги цієї діяльності зростають. Як свідчать дані деяких європейських джерел інформації, біля 50% ЛЗ такої продукції не відповідають вимогам якості. Причому підроблюють майже всі ЛЗ: від дорогих, призначених для лікування небезпечних для життя захворювань та станів – до відносно дешевих генериків, таких як деякі популярні знеболювальні чи антигістамінні препарати. Виготовляють такі фальсифіковані ЛЗ здебільшого в третій країнах, а реалізують головним чином через інтернет-аптеки Великобританії, Нідерландів, Ісландії та Чехії. Також мережа Інтернет є досить привабливим ринком збуту для тих ЛЗ, які не пройшли клінічні випробування та процедуру реєстрації у країнах ЄС, а тому не можуть бути реалізовані на їхньому внутрішньому ринку.

Звичайний відвідувач сайту інтернет-аптеки не має жодної можливості відрізнити інтернет-сайт реально існуючої ліцензованої аптеки від шахрайського сайту. Крім того, нині в ЄС працює дуже багато посередників, які пересилають ЛЗ один одному. Тобто навіть якщо такі ЛЗ надійшли поштою з Великобританії, Нідерландів чи з Німеччини, немає ніяких гарантій, що вони не фальсифіковані. Ще однією суттєвою проблемою є вільний відпуск через деякі інтернет-аптеки ЛЗ рецептурної групи.

ВООЗ дає наступне визначення контрафактної медичної продукції: це продукція, яка навмисно і обманним шляхом є невірною маркованою відносно джерела її отримання та/чи тотожності. Контрафактні ЛЗ можуть включати продукцію з відповідним або не відповідним нормативній документації складом інгредієнтів, без активних інгредієнтів, з недостатньою чи надмірною кількістю активних інгредієнтів або з підробленою упаковкою.

Водночас Європейська комісія під терміном «контрафактний» розуміє

незаконні копії відомих брендів, що, таким чином, є продуктом свідомого шахрайства та порушенням закону про права інтелектуальної власності (незаконне використання запатентованої хімічної формули активної діючої речовини, складу, торгової назви, форми, кольору таблетки та знаку чи логотипу фірми-виробника на ній тощо). Тому Європейська комісія використовує термін «фальсифіковані», а не «контрафактні», як такий, що має більш широке значення, оскільки включає також фальсифікацію документів, записів і т. д., які вказують на джерело отримання продукту, його чистоту чи тотожність тощо.

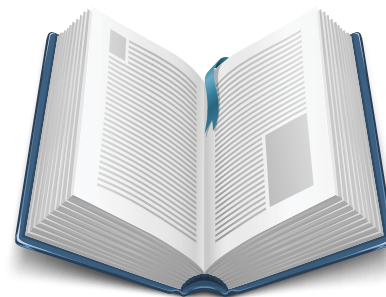
Незважаючи на всі ці ризики, останнім часом дедалі більше європейців купують фармацевтичні товари через Інтернет – головним чином тому, що у багатьох країнах ЄС (наприклад, у Німеччині) товари аптечного асортименту в інтернет-аптеках коштують значно дешевше, ніж у звичайних аптеках. Особливо високим попитом в інтернет-аптеках користуються препарати для лікування еректильної дисфункції, ожиріння та випадіння волосся.

Тож для подальшого вдосконалення системи контролю якості ЛЗ і боротьби з проникненням фальсифікованих ЛЗ на ринок ЄС у 2000 р. Європейська комісія створила робочу групу, яка займається питаннями інформації, реклами й електронної комерції в сфері фармацевтичної та медичної продукції, а також розробкою єдиних вимог до інтернет-аптек на всій території ЄС.

У 2006 р. за допомогою ВООЗ була сформована Міжнародна робоча група з боротьби з фальсифікацією виробів медичного призначення (International Medical Products Anti-Counterfeiting Taskforce IMPACT). Її мета – залучення широкого кола зацікавлених сторін та об'єднання зусиль для захисту людей від фальсифікованих ЛЗ. IMPACT фокусує увагу на наступних аспектах:

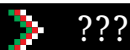
- законодавчі норми;
- впровадження законодавчих нормативів до виконання;
- забезпечення дотримання вимог законодавства;
- інформаційне забезпечення та обмін інформацією*.

Перелік використаних джерел

1. Волтерс Л. Юридические вопросы, касающиеся распространения лекарств через Интернет. – Режим доступа: www.master-x.com/articles/article/225/page/1/.
2. Інтернет-аптеки – законно или нет? – Режим доступа: www.apteka.ua/article/95291.
3. Кольчугин А. Интернет-аптеки: дань моде или полноценная помощь бизнесу? // Российские аптеки. – 2010. – №19 (177). – С. 16–20.
4. Лендяк А. А. Интернет-фармація в США, Росії та країнах ЄС // Аптека Галицька. – 2005. – №24 (163). – С. 5–9.
5. Лендяк А. А. Теоретичні і практичні аспекти створення і функціонування інтернет-аптеки в Україні // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2008. – № 1. – С. 85–90.
6. Прокудина О. Реальные проблемы виртуальных аптек // Российские аптеки. – 2008. – № 20. – С. 18–24.
7. Armani R. E-commerce? Tutti contro / Farma mese. – 2000. – № 4. – Режим доступа: www.farmaonline.it/Farmacie/farmacieinternet/ecommercetutticontro.htm
8. Veronin M. A. Canadian Internet pharmacies: price, policy, and perspective // Research in Social and Administrative Pharmacy. – 2007. – Vol. 3 (2). – P. 236–248.
9. Crawford SY. Internet pharmacy: issues of access, quality, costs, and regulation // J. Med. Syst. – 2003. – Vol. 27(1). – P. 57–65.
10. Directive 2011/62/EU of the European Parliament and of the Council of 08.06.2011 // Official Journal of the European Union. – 2011. – Vol. 174. – P. 74–87. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/health/files/eudralex/vol-1/dir_2011_62/dir_2011_62_en.pdf.
11. Internet purchase of pharmaceuticals: a review of regulatory experience // WHO Drug Information Vol. 15, No. 3 & 4, 2001. – Режим доступа: apps.who.int/medicinedocs/es/d/Jh2989e/9.1.html.
12. Ghodse H. Watching internet pharmacies // The British journal of Psychiatry: the journal of mental science. – 2010. – Vol. 196. – P. 169–170.

* Детальніше про діяльність IMPACT читайте, будь ласка, статтю «IMPACT об'єднує зусилля у боротьбі з фальсифікованими лікарськими засобами» у цьому випуску журналу «Фармацевтичний Кур'єр»

Донедавна країни ЄС не мали єдиного підходу, вимог до інтернет-аптек та стандартів їхньої діяльності. Так, наприклад, у 2007 р. тільки в Нідерландах та Великобританії діяли національні стандарти безпеки при дистанційній реалізації медичної та фармацевтичної продукції.

У 2007 р. Комітет міністрів Ради Європи прийняв резолюцію «Належна практика поштової дистрибуції ЛЗ». Це стало суттєвим кроком у захисті безпеки споживачів та забезпеченні якості ЛЗ при їх дистанційній реалізації. Резолюція, окрім іншого, містить наступні важливі розділи:

- відповідальність і методи доставки споживачам;
- відповідність показань до застосування ЛЗ інформації, що надається споживачам;
- обов'язковість зазначення побічних ефектів, взаємодії з іншими ЛЗ, умов повернення і можливих дефектів якості ЛЗ, що надійшли поштовим пересиланням до споживача та від споживача;
- заборона дистанційної реалізації ЛЗ, не придатних для поштових пересилань;
- промоція і реклама послуг поштового пересилання;
- вимога медичних рецептів при дистанційній реалізації та поштових пересиланнях ЛЗ рецептурної групи;
- спрощення міжнародної взаємодії.

Для подальшої боротьби з фальсифікованими ЛЗ Європейська комісія зробила пропозицію до Європейського парламенту та Ради Європи внести зміни до Директиви 2001/83/ЄС щодо попередження проникнення фальсифікованої медичної та фармацевтичної продукції в легальні ланцюги розподілу. Ці зміни Парламент ЄС прийняв 16 лютого 2011 року у вигляді Директиви 2011/62/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи від 08.06.2011 р., що доповнює Директиву 2001/83/ЄС.

Так, до фальсифікованого медичного продукту, за визначенням цієї Директиви, відноситься будь-який медичний продукт, що має фальсифіковані:

- зовнішній вигляд, включаючи упаковку та маркування, назву чи склад відносно будь-якого

інгредієнта, в тому числі наповнювачів ЛЗ, та кількість цих інгредієнтів;

- джерело отримання, включаючи виробника, країну виробництва, країну походження чи країну реєстрації;
- історію надходження, включаючи записи і документи про використані канали дистрибуції.
- У Директиві виділено три основних напрямки, за якими планується посилити боротьбу з фальсифікованими ЛЗ:
- забезпечення додаткової безпеки в легальній системі дистрибуції ЛЗ;
- додатковий контроль якості ЛЗ;
- посилення інформаційного забезпечення, в тому числі споживачів медичної та фармацевтичної продукції.

Діяльність інтернет-аптек у багатьох країнах ЄС не є забороненою, і вони входять до легальних каналів розповсюдження ЛЗ та інших засобів аптечного асортименту. Тому Директива містить окремі пункти стосовно регулювання діяльності європейських інтернет-аптек, які повинні забезпечити додаткову безпеку для споживачів:

- кожна держава – член ЄС має право на національному рівні приймати рішення про дозвіл або заборону діяльності інтернет-аптек на своїй території;
- якщо держава – член ЄС дозволяє даний вид діяльності, то така інтернет-аптека повинна відповідати переліку вимог, єдиних на всій території ЄС, а саме:
- повідомлення про початок діяльності відповідних компетентних органів, які мають видавати дозвіл та контролювати діяльність таких аптек;
- наявність реєстрації за фіксованою фізичною адресою;
- розміщення на сайті інтернет-аптеки логотипу, затвердженого Європейською комісією, який свідчить, що даний веб-сайт відповідає єдиним загальноєвропейським вимогам і пов'язаний з центральним сайтом компетентного контролюючого органу;
- розміщення на сайті контактних даних;
- здійснення відпуску рецептурних ЛЗ тільки за рецептами лікарів

(у випадку, якщо дистанційний відпуск ЛЗ рецептурної групи не заборонений національним законодавством);

- заборона на реалізацію не зареєстрованих в країні ЛЗ;
- дотримання вимог національного законодавства.

Таким чином, сайти всіх інтернет-аптек повинні відображати загальний логотип, єдиний та добре відомий в усьому ЄС, таким чином, щоб допомогти споживачу та громадськості переконатися, що вони мають справу з інтернет-аптекою, що працює легально. Всі легальні інтернет-аптеки повинні бути пов'язані з центральним сайтом мережі в кожній державі – члені ЄС і перераховані на тому ж веб-сайті. Різні національні веб-сайти в свою чергу мають бути пов'язані з центральним веб-сайтом ЄС.

Щодо посилення інформаційного забезпечення споживачів, Директива висуває вимоги інформувати відвідувачів сайтів інтернет-аптек про додаткові ризики, пов'язані з придбанням ЛЗ через мережу Інтернет. А саме, в цьому документі зазначено наступне:

- 1) споживачі мають право на дистанційне придбання ЛЗ для особистого користування на всій території ЄС;
  - 2) потрібно звертати увагу споживачів на необхідність купувати ЛЗ тільки на легальних інтернет-сайтах ліцензованих аптек. Щоб пересвідчитися в легальності сайту інтернет-аптеки, слід перевірити наступні дані:
- чи не прихована фізична адреса аптеки;
  - чи є назва і веб-сайт аптеки в списку центрального національного сайту мережі усіх інтернет-аптек країни;
  - чи дозволена діяльність інтернет-аптек на території держави, до якої вона належить;
  - чи не відпускає інтернет-аптека рецептурні ЛЗ без рецепта;
  - чи не є ціни в інтернет-аптеці надмірно низькими.

Таким чином, відвідувач сайту інтернет-аптеки має можливість самостійно перевірити легальність її діяльності, що знижує ризик придбання фальсифікованих ЛЗ та інших засобів аптечного асортименту через мережу Інтернет. **Фк**